

забезпечення ними виробництва значної частини валової сільськогосподарської продукції, недооцінювання домогосподарств було б невиправданим. Разом з тим потенційні можливості участі домогосподарств у процесі організації суспільного виробництва вичерпуються. У зв'язку з цим виникає потреба визначення стратегії їх розвитку. Практика господарювання багатьох високорозвинених країн світу свідчить про незначний вплив господарств населення на характер формування земельних відносин, оскільки їх участь у відтворенні земельних ресурсів не є суттєвою. В аграрному секторі Карпатського макрорегіону необхідно виділити зі складу домогосподарств ті, які мають достатній ресурсний потенціал, високу професійну підготовку, можуть забезпечувати прибуткову діяльність, є конкурентоспроможними в умовах функціонування ринкової моделі відтворення. Розв'язання цієї проблеми потребує посилення регуляторних функцій місцевих органів самоврядування, спрямованих на здійснення моніторингових заходів щодо відтворення земельних ділянок (паїв) у межах кожного домогосподарства. Оцінка результатів моніторингу стане базою для прийняття рішень стосовно стратегії розвитку домогосподарств у межах кожного населеного пункту. Відтворення земельних ресурсів в аграрному секторі Карпатського макрорегіону слід організувати по-новому. Стратегія розвитку господарств населення має враховувати потенційні можливості їх функціонування в умовах ринкової моделі, а також можливості запровадження досвіду відтворення земельних ресурсів інших країн.

Література

1. Лерман Ц., Седік Д., Пугачов М. Оцінка наслідків реформування сільськогосподарських підприємств // *Економіка України*. – 2007. – № 6. – С. 59–68.
2. Герц Ф. Земельне питання а соціалізм. Шість головних питань нашої сільської політики. – Чернівці: З друкарні товариства “Рускої Ради” в Чернівцях, 1902. – 52 с.
3. Біттер О. Грошові та сукупні доходи сільських домогосподарств Карпатського регіону // *Економіка України*. – 2006. – № 2. – С. 58–64.
4. Ковальова С.О. Індивідуальний сектор у сільському господарстві України та зарубіжних країн // *Агросвіт*. – 2007. – № 11. – С. 27–29.
5. Гнибіденко І. Маргіналізація сільського господарства як фактор соціальної безпеки держави // *Україна: аспекти праці*. – 2004. – № 2. – С. 19.

УДК 332.12.(477) : 675/677

М.А. ХВЕСИК, О.В. ЦАРЕНКО

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНІВ КРАЇНИ

Зараз в економічній літературі немає єдиної узагальненої методики оцінки конкурентних переваг підприємств галузей промисловості регіонів, недостатньо висвітлені економічні аспекти та механізми формування

© М.А. Хвесик, О.В. Царенко, 2008

конкурентних переваг промислових регіонів. До певної міри це зрозуміло, оскільки підприємства регіонів мають специфіку галузевої спрямованості, відмінності по матеріально-технічній базі, економічному стану, стратегії розвитку тощо [1]. Гомогенна кластеризація ієрархічних рівнів дозволяє визначити структуру проблеми підвищення конкурентних переваг легкої промисловості регіонів країни у вигляді ієрархії елементів.

Вагомий внесок у розробку питань формування та підвищення конкурентних переваг, а також тих, що пов'язані з розвитком промисловості регіонів країни, зробили вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти І. Ансофф, О. Алимов, А. Амоша, В. Амітан, І. Булеєв, Я. Базилюк, Б. Буркинський, О. Градов, В. Дікань, Ю. Іванов, А. Литвиненко, А. Марени, А. Маршалл, М. Портер, Р. Фатхутдінов.

Метою статті є розробка методичних підходів до оцінки конкурентних переваг легкої промисловості Донецько-Придніпровського та Західноукраїнського регіонів на основі методу аналізу ієрархій за групою репрезентативних факторів (економіко-географічні, сировинні, трудові, фінансові, інноваційні, виробничий потенціал, інфраструктура) із визначенням пріоритетних стратегій підвищення їх конкурентних переваг.

Запропонована методика оцінки пріоритетів стратегій підвищення конкурентних переваг легкої промисловості Донецько-Придніпровського та Західноукраїнського регіонів включає наступні етапи: побудова ієрархії; встановлення пріоритетів критеріїв; визначення узгодженості локальних пріоритетів; здійснення ієрархічного синтезу.

Вибір пріоритетної стратегії, або стратегії підвищення конкурентних переваг легкої промисловості регіонів, є складним багатокритеріальним завданням. Для вирішення цієї проблеми ми використовуємо метод аналізу ієрархії (далі – МАІ), розроблений відомим американським математиком Т.Л. Сааті [2]. МАІ заснований на положенні про те, що будь-яка проблема може бути структурована у вигляді ієрархії елементів, що становлять її суть. Вершиною ієрархії є мета, проміжними рівнями – критерії, від яких залежать подальші рівні. Критерії є сукупністю об'єктивних і суб'єктивних факторів різного типу і ступеня важливості. У МАІ елементи завдання порівнюються попарно відносно їх дії на загальну для них характеристику. Система парних порівнянь приводить до результату, який може бути представлений у вигляді зворотно симетричної матриці (табл. 1).

Таблиця 1

Матриця парних порівнянь*

	Критерій 1	Критерій 2	Критерій 3	Критерій n
Критерій 1	1	1/7		
Критерій 2	7	1		
Критерій ...			1	
Критерій n				1

* Адаптовано [2]

Елементом матриці $a(i,j)$ є інтенсивність прояву елемента i щодо елемента ієрархії j , оцінювана за шкалою інтенсивності від 1 до 9 (табл. 2). Якщо при порівнянні одного фактора i з іншим j одержано $a(i,j)=b$, то при порівнянні другого фактора з першим одержуємо $a(i,j)=1/b$.

Кількість матриць на кожному рівні дорівнює кількості критеріїв на вищому рівні. Відносна сила, величина або вірогідність кожного окремого об'єкта в ієрархії визначається оцінкою відповідного йому елементу нормалізованого власного вектора матриці пріоритетів.

Пріоритети синтезуються, починаючи з другого рівня, вниз. Локальні пріоритети перемножуються на пріоритет відповідного критерію на вищому рівні і підсумовуються за кожним елементом відповідно до критеріїв, на які впливає елемент.

Таблиця 2

Шкала відносної важливості критеріїв*

Ступінь важливості	Визначення	Пояснення
1	Однакова значущість	Дві дії роблять однаковий внесок у досягнення мети
3	Деяке переважання значущості однієї дії перед іншою (слабка значущість)	Досвід і судження забезпечують незначну перевагу однієї дії перед іншою
5	Суттєва або сильна значущість	Досвід і судження забезпечують сильну перевагу однієї дії перед іншою
7	Дуже сильна або очевидна значущість	Перевага однієї дії перед іншою є дуже сильною, практично очевидною
9	Абсолютна значущість	Користь переваги однієї дії перед іншою надзвичайно переконлива
2, 4, 6, 8	Проміжні значення між сусідніми значеннями шкали	Ситуація, коли необхідне компромісне рішення
Зворотні величини приведених чисел	Якщо дії i при порівнянні з дією j приписується одне з наведених вище чисел, то дії j при порівнянні з i приписується зворотне значення	Обґрунтована перевага

* Адаптовано [2; 3]

Доволі корисним побічним продуктом теорії є так званий індекс узгодженості (IU), який дає інформацію про ступінь порушення узгодженості. Разом з матрицею парних порівнянь ми маємо міру оцінки ступеня відхилення від узгодженості. Якщо такі відхилення перевищують встановлені межі, то тому, хто здійснює розрахунок, слід перевірити ще раз їх у матриці:

$$IU = (\lambda_{\max} - n) / (n - 1),$$

де $\lambda_{\max}$ – максимальне власне значення матриці парних порівнянь, а n – порядок матриці.

Тепер порівняємо цю величину з тією, яку можливо отримати при випадковому виборі кількісних суджень з нашої шкали й утворенні зворотно симетричної матриці. Нижче наведені середні показники узгодженості для матриць порядку від 1 до 10, елементи яких випадково генерували за шкалою від 1 до 9 з відповідними їм зворотними величинами [2].

Якщо розділити IU на число, відповідне випадковій узгодженості матриці того ж порядку, одержимо відношення узгодженості (BU). Величина BU повинна бути на рівні 10% або менше, щоб стати прийнятною. В деяких

випадках допускається BV до 20%, але не більше, інакше потрібно буде перевірити свої думки. Обчислення головного власного вектора засноване на тому, що нормалізовані рядкові суми ступенів примітивної матриці в межі дають потрібний власний вектор [3, с. 117].

Проведені нами дослідження конкурентних переваг галузі легкої промисловості Донецько-Придніпровського та Західноукраїнського регіонів дозволили визначити чинники конкурентних переваг галузі, встановити різні рівні регулювання розвитку галузі (державні, недержавні), визначити коло завдань, які вирішуються на кожному рівні, сформулювати можливі стратегії розвитку галузі [4].

Все це сформувало основу для ієрархічного представлення проблеми підвищення конкурентних переваг легкої промисловості (рис. 1). Ієрархічне представлення проблеми, раціональна взаємна комбінація та порядок рівнів і елементів ієрархії є найбільш відповідальним етапом роботи при використанні цього методу, оскільки некваліфікований підхід може призвести у результаті розрахунків до помилкових висновків. У рамках цієї методики нами вперше комплексно поставлена проблема підвищення конкурентних переваг легкої промисловості Донецько-Придніпровського і Західноукраїнського регіонів, яка структурована у вигляді ієрархії елементів, що становлять її суть.

Головна мета дослідження полягає в підвищенні конкурентних переваг галузі, для чого потрібно визначити пріоритети стратегій та вибрати таку або такі стратегії із запропонованих (рівень 6 рис. 1), які максимально підвищать рівень конкурентних переваг.

Згідно з МАІ, проблема повинна бути відтворена у вигляді ієрархії елементів (див. рис. 1). Тому на найвищому рівні (рівень 1) зосереджена мета – це підвищення конкурентних переваг, а нижчому (рівень 6) – набір альтернатив (у даному випадку стратегій). Проміжні рівні займають критерії – це фактори, від яких залежать подальші рівні.

На другий рівень винесені фактори конкурентних переваг: територіальне розміщення виробництва, сировинні ресурси, трудові ресурси галузі тощо [5]. На третьому зосереджені основні сили впливу: підприємства галузі, асоціації, регіональні і державні органи управління. На четвертому рівні – внутрішні і зовнішні фактори, які впливають на третій рівень. На п'ятому рівні розташовані різні блоки завдань, що вирішуються (забезпечення виробництва сировиною, упровадження передових технологій, модернізація обладнання і техніки тощо).

Критерії, що розміщені на нижньому рівні, впливають на розміщені вище елементи. Наприклад, рівень п'ять залежить від шостого, тобто кожна стратегія по-різному впливає на одні і ті ж завдання (забезпечення виробництва сировиною, модернізація обладнання, координація діяльності підприємств галузі тощо). А елементи другого рівня (територіальне розміщення виробництва, сировинні ресурси, трудові ресурси тощо) безпосередньо впливають на конкурентні переваги, тобто на перший рівень. Таким чином, потрібно відстежити вплив найнижчого рівня на найвищий через проміжні.

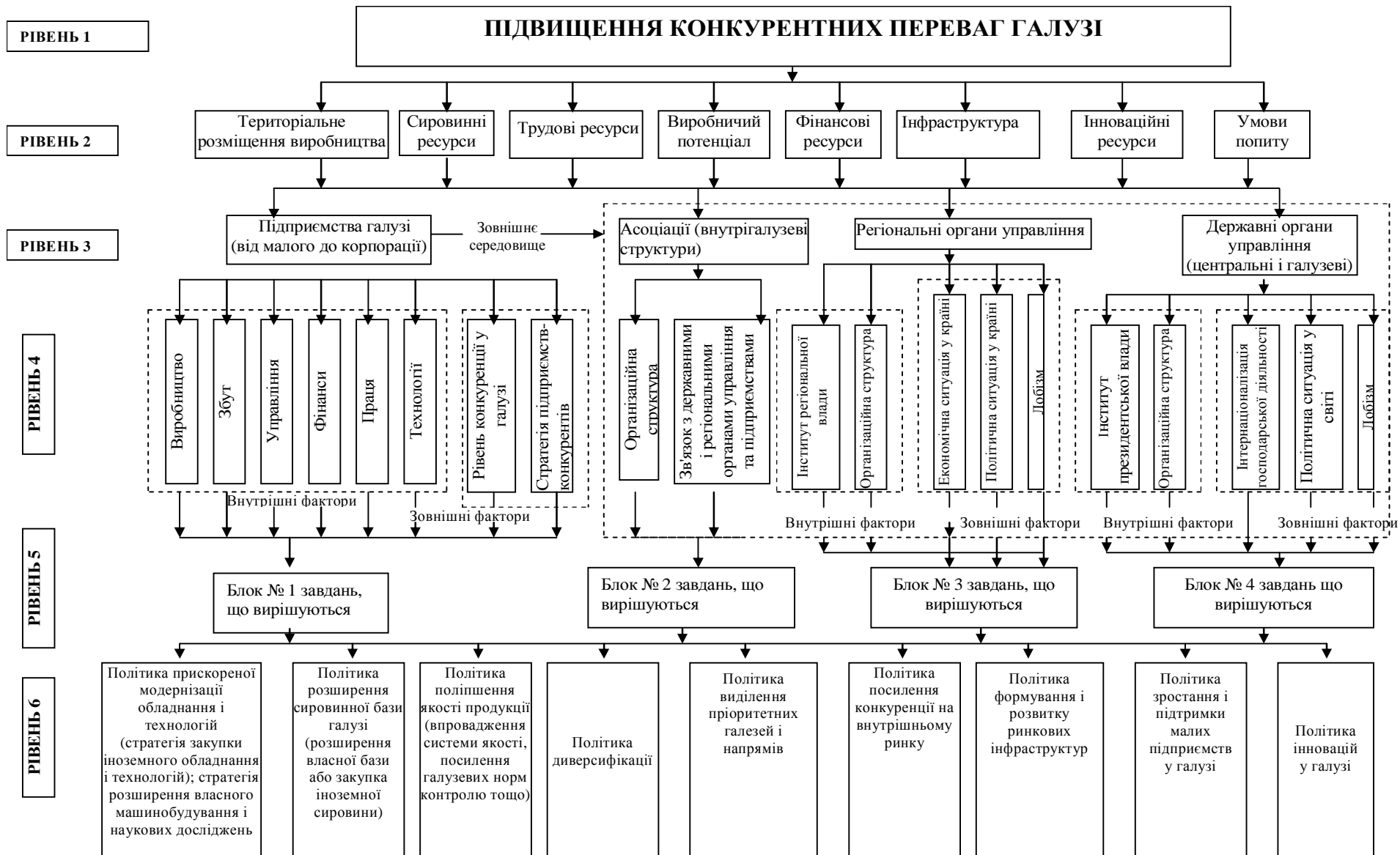

Рисунок 1. Ієрархічне відтворення проблеми (авторська розробка)

На наступному етапі необхідно в цифровій формі визначити ступінь дії одного рівня на інший. Розрахунки починаються з верхньої точки. Спочатку варто розрахувати, як рівень 2 (фактори конкурентних переваг) впливає на рівень 1 (підвищення конкурентних переваг).

Для цього складається матриця парних порівнянь (табл. 3). Її елементами є парні порівняння, наведені за шкалою від 1 до 9, і відповідно їх зворотні величини.

Таблиця 3

Визначення впливу факторів конкурентоспроможності на підвищення конкурентних переваг галузі

Показник	Територіальне розміщення виробництва	Сировинні ресурси	Трудові ресурси	Виробничий потенціал	Фінансові ресурси	Інфраструктура	Інноваційні ресурси	Умови попиту	Власний вектор
Територіальне розміщення виробництва	1	1/4	1/5	1/6	1/7	1/5	1/7	1/5	0,021
Сировинні ресурси	4	1	1/3	1/5	1/6	1/3	1/6	1/3	0,038
Трудові ресурси	5	3	1	1/3	1/4	1/3	1/5	1/3	0,06
Виробничий потенціал	6	5	3	1	1/3	3	2	3	0,204
Фінансові ресурси	7	6	4	3	1	3	2	3	0,287
Інфраструктура	5	3	3	1/3	1/3	1	1/3	2	0,105
Інноваційні ресурси	7	6	5	1/2	1/2	3	1	3	0,196
Умови попиту	5	3	3	1/3	1/3	1/2	1/3	1	0,089
Власне значення 8,682	$\frac{IV}{0,097}$	$\frac{VU}{0,069}$	-	-	-	-	-	-	-

* Авторське дослідження

Тракувати значення елементів таблиці 3 слід таким чином. Наприклад, на перетині рядка *трудові ресурси* і стовпця *сировинних ресурсів* розміщена цифра 3. Це означає, що перший елемент помірно перевершує другий стосовно дії на вищий рівень ієрархії (рівень 1). Відповідно на перетині рядка *сировинні ресурси* і стовпця *трудові ресурси* стоятиме зворотна величина.

Таким чином, здійснюються парні порівняння для всіх елементів даного рівня. Результатами оцінок можуть бути як суто суб'єктивні думки особи, що ухвалює рішення, так і експертні дані [6].

Далі для матриці обчислюється вектор пріоритетів, роль якого відіграє власний вектор. Елементи цього вектора нормалізовані, тобто в сумі маємо одиницю, яка показує вагу цього елемента щодо інших критеріїв. У результаті виявлено, що найбільше на перший рівень серед елементів другого рівня впливають фінансові ресурси (значення 0,287).

На рівні 3 "Основні сили впливу" (див. рис. 1) розташовано чотири елементи (підприємства галузі, асоціації, регіональні і державні органи управління). Необхідно визначити, як впливають ці критерії на кожен елемент другого рівня. У результаті одержуємо вісім власних векторів, які фіксуємо в матриці пріоритетів (рис. 2). Вектори розташовуються по стовпцях. Перший стовпець показує, як елементи третього рівня впливають на територіальне розміщення виробництва, другий – на сировинні ресурси тощо.

Виконавши дану дію, одержимо новий вектор пріоритетів розмірності – четвертий (за кількістю елементів відповідного рівня). Його значення наступні: 0,118; 0,082; 0,171; 0,629. Таким чином, він показує, як рівень 3 впливає на перший рівень через елементи другого рівня. Видно, що найбільше зі складових третього рівня впливають державні органи.

$$\begin{bmatrix} 0.527 & 0.042 & 0.051 & 0.277 & 0.236 & 0.041 & 0.076 & 0.057 \\ 0.064 & 0.094 & 0.097 & 0.04 & 0.049 & 0.07 & 0.107 & 0.098 \\ 0.131 & 0.209 & 0.209 & 0.07 & 0.085 & 0.194 & 0.208 & 0.221 \\ 0.27 & 0.655 & 0.643 & 0.612 & 0.63 & 0.695 & 0.609 & 0.324 \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} 0.021 \\ 0.038 \\ 0.06 \\ 0.204 \\ 0.287 \\ 0.105 \\ 0.196 \\ 0.086 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0.118 \\ 0.082 \\ 0.171 \\ 0.629 \end{bmatrix}$$

Рисунок 2. Пріоритети інституціональних структур

Подальші обчислення практично аналогічні. Різниця полягає лише у тому, що на 3 і 4-му рівні мережа розбивається на чотири гілки, а на 5-му рівні знов об'єднується в одне ціле. Тому розрахунки за кожним напрямом здійснюються окремо.

Отже, на четвертому рівні одержуємо 4 вектори пріоритетів. Перші три матимуть розмірність 8, а останній – 10 (за кількістю елементів у кожному блоці вирішуваних задач).

На п'ятому рівні ієрархії розглядаємо послідовно вплив стратегій на задачі з блоків завдань, що вирішуються. При аналізі впливу стратегій на блок 1 завдань одержимо 8 матриць парних порівнянь розмірності 9. Обчислюємо відповідні власні вектори та розташовуємо їх у стовпці матриці відповідно до завдань з блоку 1 (рис. 3). У результаті добутку одержаної матриці справа та вектора пріоритетів блоку 1 завдань, що вирішуються, обчисленого на рівні 4, одержимо вектор пріоритетів впливу стратегій на підприємства.

$$\begin{bmatrix} 0.055 & 0.342 & 0.045 & 0.305 & 0.042 & 0.074 & 0.193 & 0.077 \\ 0.485 & 0.014 & 0.028 & 0.018 & 0.026 & 0.042 & 0.032 & 0.036 \\ 0.124 & 0.078 & 0.08 & 0.084 & 0.138 & 0.054 & 0.133 & 0.059 \\ 0.067 & 0.07 & 0.166 & 0.098 & 0.208 & 0.07 & 0.101 & 0.051 \\ 0.032 & 0.024 & 0.048 & 0.031 & 0.036 & 0.169 & 0.04 & 0.162 \\ 0.025 & 0.034 & 0.309 & 0.07 & 0.108 & 0.137 & 0.097 & 0.042 \\ 0.065 & 0.069 & 0.159 & 0.044 & 0.304 & 0.119 & 0.119 & 0.128 \\ 0.04 & 0.05 & 0.048 & 0.056 & 0.052 & 0.089 & 0.089 & 0.327 \\ 0.108 & 0.318 & 0.117 & 0.294 & 0.086 & 0.197 & 0.197 & 0.12 \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} 0.107 \\ 0.255 \\ 0.037 \\ 0.275 \\ 0.053 \\ 0.108 \\ 0.064 \\ 0.102 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0.209 \\ 0.073 \\ 0.087 \\ 0.088 \\ 0.059 \\ 0.073 \\ 0.092 \\ 0.086 \\ 0.233 \end{bmatrix}$$

Рисунок 3. Пріоритети до задач, що вирішуються у блоці № 1

Аналогічно аналізуємо вплив стратегій на решту блоків завдань, що вирішуються. Розташовуючи одержані вектори пріоритетів у матрицю та перемножуючи її справа на вектор пріоритетів рівня 3 ієрархії, одержимо вектор пріоритетів стратегій щодо підвищення конкурентних переваг галузі.

В результаті маємо один вектор пріоритетів розмірності 9. Кожен елемент цього вектора показує, якою мірою відповідна йому стратегія (з представлених на рівні 5) впливає на перший рівень (підвищення конкурентних переваг) через проміжні критерії (табл. 4).

Узагальнені пріоритети стратегій підвищення конкурентних переваг легкої промисловості регіонів

Стратегія	Пріоритет
1. Політика прискореної модернізації устаткування і технологій	0,097
2. Політика розширення сировинної бази галузі	0,039
3. Політика поліпшення якості продукції	0,053
4. Політика диверсифікації	0,048
5. Політика виділення пріоритетних сфер і напрямів	0,141
6. Політика посилення конкуренції на внутрішньому ринку	0,13
7. Політика формування і розвитку ринкової інфраструктури	0,155
8. Політика зростання і підтримки малих підприємств у галузі	0,179
9. Політика інновацій у галузі	0,159

* Авторське дослідження

Таким чином, у рамках вищевикладеної методики вперше комплексно представлено проблему підвищення конкурентних переваг галузі регіонів, що структурована у вигляді ієрархії елементів, згідно з якою найбільш пріоритетними стратегіями підвищення конкурентних переваг легкої промисловості Донецько-Придніпровського і Західноукраїнського регіонів є політика зростання та підтримки малих підприємств у галузі (1 місце), політика інновацій у галузі (2 місце) та політика формування і розвитку ринкової інфраструктури (3 місце).

Література

1. Базиліук Я.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення. – К.: НІСД, 2002. – 132 с.
2. Саати Т.Л. Принятие решений: Метод анализа иерархий. – М.: Радио и связь, 1993. – 314 с.
3. Рубін Ю.Б. Портфель конкуренції та управління справами. – К.: Укрминтек, 1996. – 734 с.
4. Портер М. Международная конкуренция. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
5. Царенко О.В. Аналіз факторів, що стримують ефективний розвиток легкої промисловості регіонів України // Економіка та держава. – 2009. – № 3. – С. 22–26.
6. Олексієнко А.І. Дослідження механізму формування конкурентоспроможності економіки. – К.: Наукова думка, 2002. – 63с.

УДК 338.12.017

М.П. БУТКО, О.О. САМКО
Чернігівський державний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Для завоювання та утримання стійкої позиції на ринку, а також подальшого сталого розвитку будь-яке підприємство повинно володіти певним ступенем гнучкості, яка передбачає вміння адаптуватися до умов ринку, що

© М.П. Бутко, О.О. Самко, 2008